

SVENSKA 1

Språkvariation - språksociologi

1. Läs artikeln ”med penna i hand”. Markera ord och formuleringar som du tycker är svåra att förstå. Diskutera dem med de andra i din grupp när du har läst klart.
 2. Läs en gång till. Försäkra dig om att du förstått innehållet. Stryk under huvudpunkterna, skriv stödord eller jobba med tankekarta.
 3. Formulera de viktigaste punkterna med dina egna ord på ett separat papper.
 4. Jämför med någon och se om ni fått ut samma sak ur texten.
 5. Skriv ett referat av texten. Använd referatmarkörer. Ditt referat ska vara max 350 ord.
 6. Lägg till dina egna tankar om texten. De ska vara max 250 ord. Se till att det i dina formuleringar tydligt framgår vilka tankar som är skribentens och vilka tankar som är dina egna.
-

Kravet på en ”god” svenska

Det rör sig inte om en oro för språket. Det är en rädsla för människorna, för det nya och för oborstade förortsungdomar. En medelklassens oro för att mista sina privilegier. Ulla-Britt Kotsinas visar, att språket även tidigare använts för att dölja ängslan för snabba samhällsförändringar.

Det var grabbarna från Eken, det var kisar med kulör, det var grabbarna som var på ett sjuhelvetes humör... Med sin speciella stadsdelstillhörighet och sin speciella dialekt drar de i Olle Adolphsons visa till Tegelbacken för att skipa – inte rätt – men "rett".

Ekensnacket, en typisk Stockholmsdialekt. Ändå har den vuxit fram under påverkan av många andra dialekter vid tiden för en tidigare stor folkomflyttning, decennierna kring sekelskiftet, när människor från landsbygden flyttade till städerna för att få jobb. Då var över hälften av Stockholms invånare inflyttade. Bostadsbristen var stor och i barnrika hyreskaserner i stadens

utkanter växte en ny generation upp, utan den sociala kontroll som funnits i de byar föräldrarna lämnat. Arbetsdagarna var långa och de unga lämnades ofta vind för våg. Den hårda stadsmiljön och omgivningens förakt gjorde att ungdomarna slöt sig samman i gäng som ibland utkämpade regelrätta bataljer med ungdomarna från andra områden. I tidningarna beskrevs ytterområdena som farliga för hederligt folk. Tuffa arbetarungdomar kallades för kväsare på 1890-talet och för söderamrisar på 1910-talet. Sin samhörighet markerade de med vissa kläddetaljer, men framför allt med sitt språk. "Den nya svenskan" som den kallades i en tidningsrubrik från 1912.

Ungdomarna skapade sig en ny sorts stockholmska med det äldre Stockholmspråket som grund men med nya uttal och framför allt med en mängd nya slangord från olika dialekter, från finska och från zigenarnas språk romani. Många av dessa ord; kul tjej, bussig, stilig och många andra, ingår nu i vår vardagliga svenska.

Vi är inne i en ny omvälvande period nu med större folkomflyttningar än någonsin. Återigen har vi en kraftig inflyttning till städernas utkanter. Den här gången av tiotusentals människor från vitt skilda länder. Det talas minst 140 olika språk i vårt land i dag. På mindre än tjugofem år har Sverige gått från enspråkighet och monokultur till mångspråkighet och multikultur. Det betyder att andragenerationens invandrare, de som av någon anledning kallas invandrabarn trots att de är födda här, till största delen ännu inte lämnat tonåren.

Situationen är ny för Sverige och många oroar sig för hur det ska gå för barn som växer upp i invandrarrika områden. Blir barnen tvåspråkiga eller halvspråkiga? Resulterar den kulturella och språkliga mångfalden i otrygga värstingar och torftigt språk? Kan skolbarnen gå vidare till högre studier? I själva verket är situationen inte så olik den vid sekelskiftet. Också i dag skapar ungdomarna en "ny svenska", nya språkliga varianter med uttal, ord och uttryck från många olika språk. Denna nya dialekt går under namn som Rinkebysvenska, Albysvenska, flemingsbergska och förortssvenska i Stockholm och kallas till exempel gårdstenska i Göteborg och Rosengårdssvenska i Malmö.

Ungdomar som växer upp i invandrarrika områden har naturligtvis samma behov som andra av att med språket visa samhörighet och gruppidentitet. Men vilken är deras identitet? Är de greker, turkar, jugoslaver, som föräldrarna? Eller är de svenskar, uppvuxna som de är i

Sverige, de flesta födda här och med svenskt medborgarskap?

Och har de ungdomar, vilkas föräldrar kommer från olika länder dubbel eller delad identitet? Svaret är nog att ungdomar i invandratäta områden ur denna mångfald av kulturer skapar sig en ny och ganska enhetlig ungdomskultur. Det som binder dem samman är inte så mycket föräldrarnas ursprung som det faktum att de själva vuxit upp i Sverige, men till skillnad från svenska ungdomar dessutom har rötter utanför landet. De är stockholmare, göteborgare, malmöiter och så vidare... med invandrarbakgrund.

Sin samhörighet visar de i musiksmak, val av kläder och fritidssysselsättningar och allt annat som ingår i en ungdomskultur. Men också i valet av språkdrag. Dels typiska svenska språkdrag, som visar att de bor i Sverige, men också "språkfel" blandade med ord och slanguttryck hämtade från de många olika språken. Men det behöver inte innebära att ungdomarna inte behärskar det svenska språket.

När Sveriges Radio skulle spela in Rinkebysvenskan fick reportern tips om tre ungdomar som garanterat talar denna typ av stockholmska. Inför mikrofonen använde ungdomarna emellertid alldeles normalt stockholmskt ungdomsspråk.

Det är ju radio, där talas rikssvenska och inte Rinkebysvenska. Sannolikt har ganska många ungdomar, uppvuxna i invandratäta områden denna förmåga att – mer eller mindre tydligt – skifta mellan kamratspråket och ett mera "vanligt" språk. Det gäller även de ungdomar som har svenska föräldrar. En del av dem talar "svenska" hemma men Rinkebysvenska med sina kamrater. (Men inte lika perfekt som vi, som en invandrarpojke uttryckte det.)

Andra använder det "svenska" ungdomsspråket, men blandar då och då in de nya slangorden och ibland uttalar de också fullt medvetet vissa fraser med en viss "brytning".

Men både de grammatiska avvikelserna, de felaktiga användningarna av ord och det avvikande uttalet kan också ses som en akt av solidaritet. Att tala "korrekt" svenska, bred göteborgska, malmöitiska eller stockholmska skulle rent av kunna uppfattas som ett sätt att avgränsa sig från dem man respekterar och tycker om – sina föräldrar, sitt ursprung och nyanlända kamrater – som om man låtsas vara "svensk".

Ungdomars kamratspråk är ofta mycket expressivt, det ger klara uttryck för känslor och attityder. De talar ofta snabbare än vuxna ("artikulerar dåligt"). De använder ofta röststyrkan för att förmedla sitt budskap ("högljudda, gapar och skriker").

De har ofta ett dramatiskt berättarsätt, återger en händelse genom att spela upp en scen och använder ofta rörelser och ljudord av typen *iih, blää, ptchch* för att ytterligare dramatisera händelseförloppet.

De sticker in småord som *liksom, typ, precis, exakt, hallå* snarast som en motsvarighet till den skrivna textens skiljetecken. När ungdomar i invandrartäta områden talar sinsemellan kan man nästan få uppfattningen att det är ett blandspråk de talar.

Många ord som för svenskar är helt obegripliga korsar varann i luften. Ord ur ungdomarnas många olika hemspråk; *parra* (pengar) och *giz* (flicka) från turkiskan, *kala* (bra) och *kopella* (flicka) från grekiskan, persiska *kitar* (tunnelbana) och *rakli* (flicka) från romani för att bara ta några exempel. Småord som turkiskans *abu* finns med i uttryck som *abu, vilken bil!* (vilken häftig bil!) eller fraser som *ayde län!* (ungefär äh, stick!, kom igen! eller kom hit!) och grekiskans *ti kanis* (hur mår du?). Ofta används också uttryck från invandraspråken översatta till svenskan, som "*Jag svär på min mammas grav!*" och "*Jag ska döda dig!*" som bör tolkas lika lite bokstavligt som vissa svenska uttryck där ursprungsbetydelsen bleknat, till exempel "Dra åt helvete!"

De senaste 10-15 åren har den sociala, ekonomiska och demografiska polariseringen mellan olika delar av staden blivit alltmer märkbar. Det gäller Stockholm och många andra städer i Sverige, men också i många andra västeuropeiska större städer. Det avspeglar sig också i språket. Gränserna tycks ha skärpts mellan olika sociala gruppers språkvarieteter och nya språkliga gränsmarkeringar har uppstått.

Skillnaderna mellan den stockholmska som talas av ungdomar i högstatusområdena norr om stan och den som talas i medel- och lågstatusområdena i de slitna äldre förorterna söder om stan är mycket tydliga. Samma skillnader finns mellan de välbärgade södra förorterna i Göteborg och miljonprogrammets förorter norr om Göta älv. Ett mönster vi känner igen. Genomgående har de lägre samhällsklassernas språk ansetts som "sämre" än de mer

välbeställas och ansetts utgöra ett hot mot det välvårdade språket, den "fina" svenskan.

Det gäller inte bara arbetarungdomarnas språk vid sekelskiftet, när 60 procent av Stockholms befolkning var "invandrare" från landsbygden, som tog lågstatusjobb som hyrkuskar, sophämtare och industriarbetare. "Varje stockholmspojke en språklig smittospridare" röt en rubrik ur en dagstidning. Även 30-talets arbetarungdomar och de växande kullarna i miljonprogrammets bostadsområden under 70-talet sades utgöra ett hot mot vårt språk och goda seder.

Men i grund och botten handlade det om en ängslan inför den sociala omvälvning som framväxten av folkhemmet medförde, där gamla privilegier föll och arbetarklass och medelklass närmade sig varann. Också i dag sägs svenskan vara hotad och bristande språkkunskaper används som förklaring till varför invandrarungdomar ställs utanför. Barnen till människor ur de grupper vi tog emot med öppna armar när vi hade stort behov av arbetskraft, får allt svårare att själva skapa sig en framtid. De talar givetvis svenska bättre än föräldrarna, som ändå fick både jobb och bostad.

Omsorgen om språket döljer också den här gången en mer socialt grundad oro och det faktum att språket bara är tecken på, inte orsaken till, social polarisering och segregation. Nu bär många invandrarungdomar på föräldragenerationens förväntningar och är starka i sina egna ambitioner. Studiebenägenheten är till exempel större i många invandrargrupper än i de svenska ungdomsgrupperna. Många kan som vuxna komma att spela viktiga roller i samhället, både ekonomiskt, politiskt och kulturellt. Men motsatsen finns. En del ungdomar med invandrarbakgrund ställer sig utanför det samhälle där de inte accepteras och hamnar i stället i kriminella sammanhang. Det blir ofta de som syns och som får genomslag i medierna. Något som i sin tur underblåser främlingsfientliga och rent av rasistiska tongångar. Inte sällan sägs då som förklaring, att ungdomarna blir brottsliga därför att de inte kan språket. Det man då inte ser, eller inte vågar eller vill se, är att grunden inte är den språkliga avvikelsen i sig utan den sociala utslagningen.

Vad som kommer att hända med gårdstenskan och Rinkebysvenskan beror helt på den inriktning vi väljer, på ekonomiska och sociala faktorer. Om segregeringen mellan invandrare och svenskar ökar kan det nya ungdomsspråket leva kvar i invandrantäta områden och

utvecklas till egna dialekter, som Black English i USA.

Men om invandrarungdomarna liksom 30-talets arbetarungdomar får chansen att ta sig fram i samhället kan det också hända att dessa nya språkvarianter försvinner helt eller delvis. De kan lämna spår efter sig, precis som en gång Ekensnacket, och så småningom ingå i vårt dagliga tal utan att vi är medvetna om dess ursprung.

av **Ulla-Britt Kotsinas**

Professor på Institutionen för
nordiska språk vid Stockholms universitet

[Socialpolitik 1996; 1/2](#)